

לברך על הלבנה?

אמר רב יעקב בר אידי אמר רב יהודה: עד שבעה ימים מתחילת החודש אפשר לברך על הלבנה.

נהרדעי אמרי: עד ששה עשר ימים⁽¹¹⁾ מתחילת החודש⁽¹²⁾.

מב-א

ותרייהו ושניהם, גם רבי יהודה שאמר כי מברכין עד היום השביעי בחודש, וגם נהרדעי שאמרו כי מברכין עד היום הששה עשר בחודש, כרבי יוחנן סבירא להו הם סוברים שמברכין את הלבנה עד התאריך שבו תתמלא פגימתה.

אלא הם חולקים בדברי רבי יוחנן, הא רבי יהודה סובר — כי מילוי הפגימה שאמר רבי יוחנן, הכוונה עד שתתמלא הלבנה למיהוי **כי יתרא**, להיות כמו מיתר הקשת — שתהא כל פגימת הקשת מליאה עד המיתר, דהיינו חצי כדור, והתאריך שבו מתמלאת הירח להיות כמו חצי כדור, הוא ביום השביעי מתחילת החודש.

הא נהרדעי סוברים — כי מילוי הפגימה שאמר רבי יוחנן, הכוונה עד תתמלא למיהוי כי נפיא, להיות עגולה כמו נפה, דהיינו כדור שלם, והתאריך שבו מתמלאת הירח להיות כמו כדור שלם, הוא ביום הששה עשר

שיעברו עליה ג' ימים, לפי שקודם לכן אין אדם נהנה מאורה.

עוד הביא הבית יוסף, תרומת הדשן [סי' לה]: הרואה לבנה בחידושה בימי החול ואומר: נמתין מלברך על חידושה עד מוצאי שבת. אם ליל מוצאי שבת הבא אינו לילות הרבה בחודש, כגון ז' או ח', שאפילו אם יהא מעונן במוצאי שבת וג' או ד' לילות אחריו עדיין יש זמן לברך עד ליל ט"ו, כהאי גוונא יפה להמתין עד מוצאי שבת. אבל אם ליל מוצאי שבת הבא יהא לילות הרבה בחודש, שאם יהא מעונן ב' וג' או ד' לילות אחריו יעבור זמן הברכה, כהאי גוונא אין להמתין עד מוצאי שבת, עכ"ל.

הרמ"ע מפאנו [סימן עח] כתב: איכא דגרסי במסכת סופרים אין מברכין על הירח עד שתתבשם — ופירשו רבנן עד שלשה ימים, והלכתא בלא טעמא היא — ולדידן קרוב לשמוע מאי עד שתתבשם עד שבעה, לפי שפגימתה גנאי הוא לה ואז אינה נכרת כל כך, ועוד א"א לשבעה ימים בלא שבת. וליל שביעי [נגהי דליל שמינין] ראוי לברך בו.

ובשו"ע [תכו ד] פסק המחבר [כתשובות

אין מקבלים עדות החודש מפני שנשתנה הראיה בירח במקומם ממה שהוא בירושלים, נמצא שהיו באים העדים עד הששה בחודש, וכיון שיש אנשים שאינם יודעים מתי קידשו את החודש, עד לאחר ט"ז יום מיום שקידשו, אם כן עד יום כ' אפשר שלא עברו עדיין יותר מט"ז ימים מזמן שנודע קביעות החודש האמתי, מה שאין כן אם אחד אומר בכ' בחודש, ואחד אומר בכ"א, אז תמיד עדותן בטלה, שאף אם נאמר שהיו העדים רחוקים תחלית המרחק, כבר עבר ט"ז יום משידעו הקביעות.

11. בשירי כנסת הגדולה [או"ח סי' תכז] כתב בשם תלמידי הרי"ף והמאירי, כי גם יום ט"ז בכלל הימים שאפשר לברך בהם את הלבנה.

12. כתב האגור [סי' תקצא]: אין לקדש החודש אלא בלילה, כי אור הלבנה ביום אינו מורגש היטב. ובמסכת סופרים [י"ט י] כתב: אין מברכין על הירח אלא במוצאי שבת, כשהוא מבושם, ובכלים נאים. ובבית יוסף [או"ח תכז] הביא מהרבינו יונה, שאין מברכין ברכת הלבנה עד

מתחילת החודש.

עליו "ברוך הטוב והמטיב"?

אמר ליה רב אחא מדיפתא לרבינא: מדוע לרב יהודה אינו מברך על הלבנה לאחר שעברו שבעה ימים מתחילת החודש, אמנם אינו יכול לומר "מחדש חדשים" אבל ולברך לכל הפחות "הטוב והמטיב" שהרי כל שעה הוא מטיב לנו במילואתה תמיד⁽¹⁾, שהלבנה מוספת להאיר לעולם!⁽²⁾

וכמו שאין אנו מברכים על פגימת הלבנה "ברוך דיין אמת" כך אין אנו מברכים במילואה "ברוך הטוב והמטיב"⁽³⁾.

ומקשינן: וליברכינהו לתרוייהו! מדוע באמת אין אנו מברכים שני ברכות אלו, בזמן חסרון הלבנה "ברוך דיין אמת" ובזמן מילואה "ברוך הטוב והמטיב"?

אמר ליה רבינא: אטו כי חסר האם כאשר הלבנה הולכת ומתחסרת מי מברכינן "דיין האמת", האם אנו מחשיבים זאת לרעה כלפינו לברך "ברוך דיין אמת", עד שנחשיב את מליאת הלבנה טובה, דלברך שנברך

ומתרצינן: כיון דהיינו אורחיה כיון שכך דרך הלבנה בכל חודש מאז בריאת העולם, אין כאן דין פורענות בחסרונה, ולא הטבת חסד במילואה, ולכן לא מברכינן⁽⁴⁾.

מהר"י גיקטליא], כי אין מברכין על הלבנה עד שיעברו עליה ז' ימים. ובמשנה ברורה [ס"ק כ], כתב כי רוב האחרונים חולקים על זה וסוברים כי יש לברך לאחר ג' ימים מעת לעת מעת המולד, שאז נהנים כבר מאורה, ואין להחמיץ המצוה. אכן אם הג' לחודש יוצא באחד מימות השבוע, נכון להמתין עד מוצאי שבת הבאה כפי שנתבאר בתרומת הדשן. אמנם הגר"א ועוד כמה אחרונים סוברים כי אין כדאי להשהות המצוה עד מוצאי שבת אלא יברך מיד לאחר ג' ימים.

3. כתב הר"ן, אין כוונת הגמרא שכל מקום שמברכים על הטובה "הטוב והמטיב", מברכים על היפוכו "דיין אמת", שהרי על יין שונה שמביאים בתוך הסעודה מברכים "הטוב והמטיב", ואילו על ההיפוך לא מברכים "דיין אמת", אלא כוונת הגמרא להקשות, שאם תוספת הלבנה נחשבת טובה, אם כן החסרון רעה היא.

4. בעיני שמואל [להגאון רבי שמואל אהרן ראב"ן זצ"ל אבד"ק קארטשין] הביא מה שמבואר במדרש רבה [שמות טו כו] כי הענין שישראל מונים ללבנה, כי הם דוגמתה, כי כמו שהלבנה עד חצי חודש תמלא, וכשהיא במילואה תחיל להתחסר, ובעת שהיא בתכלית הירידה תתחדש מחדש, בדוגמא זו ישראל, בעת שהם בתכלית השפלות תתחדש אורה כבראשונה, ולכך נפילה זו אינו סימן רע חלילה, כי על ידי הנפילה תתקרב חדושה, עד כי לעתיד יהיה אור הלבנה כאור החמה, ולא תתמעט כבראשונה עוד. וזהו שתירצו בגמרא: "דהיינו כי אורחיה" — שדרכה בכך להתחדש בעת שהיא בתכלית החסרון, ולכך לא מברכים "דיין

1. המהרש"ם הקשה, לשיטת ר"ח ושבלי הלקט [סי' קמד] שהובאו בבית יוסף [או"ח קעה] כי הטבה החוזרת תוך ל' יום אין מברכין עליה פעם נוספת הטוב והמטיב, קשה כיצד יברך כל חודש הטוב והמטיב, הרי זה תוך ל' יום מפעם קודמת.

2. כך פירש רש"י, שהקושיה של הגמרא היא לדעת רבי יהודה, והמהרש"ל תמה עליו, שהרי לדעת כולם קשה שנברך גם הטוב והמטיב מלבד ברכת מחדש חדשים.

הלכה נוספת שאמר רבי אחא בר חנינא בשם רבי יוחנן בענין ברכת לבנה:

ואמר רבי אחא בר חנינא אמר רבי אסי אמר רבי יוחנן: כל המברך על החדש בזמנו — כאילו מקבל פני שכינה⁽⁵⁾.

ואנו לומדים זאת מהכתוב:

כתיב הכא בפרשת החודש [שמות יב ב]: **"החדש הזה לכם ראש חדשים" וכתוב התם** בשירת הים [שמות טו ב]: **"זה אלי ואנוהו"**. מקישים את שני הפסוקים בגזירה שוה "זה" "זה", כמו שגבי שירת הים זכו לראות פני שכינה עד שבני ישראל שהצביעו באצבעם

ואמרו "זה אלי ואנוהו", כך בברכת החודש, נחשב כאילו מקבל פני שכינה, שעל ידי הלבנה ושאר צבא השמים ששומרים תמיד את תפקידם אנו רואים את גדולתו של הקב"ה⁽⁶⁾.

תנא דבי רבי ישמעאל: אילמלא (לא) אם לא זכו ישראל אלא להקביל פני אביהן שבשמים כל חדש וחדש, אם לא היו זוכים ישראל למצוה אחרת, אלא רק למצוה זו שמקבלים בה פני שכינה פעם אחת בחודש — **דיים במצוה זו**⁽⁷⁾.

אמר אביי: הלכך כיון שמקבלים פני שכינה בשעת ברכת הלבנה בחידושה, לכן

אמת", כי באמת הוא סימן טוב.

5. בשו"ת הרשב"א [חלק ד תשו' מח] כתב: מה שאמרת: שמצאת לרב רבי משה דקוצי זלה"ה: שאין מברכין ברכת הלבנה בלילי שבת, דשמא יש תחומין למעלה מעשרה. והוי כמקבל פני רבו למעלה מעשרה. ושאלת: מה אני אומר בזה? תשובה: . . . לענין ברכת הלבנה, לא ידעתי מה ענין זה של תחומין בברכת הלבנה. וכי אם לא היה באפשר להקביל פני רבו אלא ממרחק גדול שיהיה ביניהם, לא יקבל פניו? ואם תאמר כן, אם כן אף בחול לא יברך, שאין המברך קופץ למעלה עד מקומה של לבנה. ועוד: שגם המברך אינו מברך אל הלבנה אלא ליוצרה ברוך הוא. והוא יתברך אינו למעלה מעשרה, ולא למעלה מן התחומין. שהוא למעלה מכל זה עילוי רב. אלא שאנו כמקבלין פני השכינה. בדמיון הלבנה שברא ומחדשה בכל חודש, ושאינה משנה את תפקידה. ועד יש בזה ענין פנימי למי שזכחו השם לעמוד עליו.

והרמ"א בשו"ע [תכו ב] כתב כי אין מקדשים את הלבנה במוצאי שבת שחל בו יום טוב,

ובמגן אברהם [או"ח תכו ז] כתב: כי אף לא בליל שבת, ובמהרי"ל כתב שמהר"ש התיר, והב"ח כתב, שפעם אחת לא נראית הלבנה עד ליל א' של סוכות, ועשה מעשה בקראקא וקדשוה מאחר שאי אפשר לקדשה אחר כך, עכ"ל. אבל במקרה אחר אין להקל מאחר שיש הרבה טעמים על פי הסוד לא לברך את הלבנה בליל שבת ויו"ט.

6. ביאור הלכה או"ח סי' תכו.

7. המקור הוא במכילתא דרבי ישמעאל [פרשת בא על הפסוק החודש הזה לכם] וז"ל: שישאל מונין ללבנה והגוים לחמה. לא דיים לישראל אלא אחת לשלשים יום מגביהים את עיניהם לאביהם שבשמים. וכשהחמה לוקה סימן רע לגוים שהם מוניים לחמה וכשהלבנה לוקה סימן רע לשונאיהם של ישראל שהם מוניים ללבנה. ר' מאיר אומר כשהחמה לוקה במזרח — סימן רע ליושבי מזרח, במערב — סימן רע ליושבי מערב. ר' יאשיה אומר כשהמזלות לוקים במזרח — סימן רע ליושבי מזרח, במערב — סימן רע

נימרינהו צריך לומר את הברכה מעומד, מפני כבוד השכינה שהוא מקבל⁽⁸⁾.

על הכתף של עבדיהם⁽⁹⁾, ומברכי, כדי לקדש את הלבנה בעמידה⁽¹⁰⁾.

מרימר ומר זוטרא מחמת זיקנותם וכבדם, היה קשה להם לעמוד, והיו מכתפי נסמכים

אמר ליה רב אחא לרב אשי: במערבא מברכי ברכת הלבנה בלשון זו: ברוך אתה

ליושבי מערב. ר' יונתן אומר אלו ואלו נתנו לגוים שנאמר: "כה אמר ה' אל דרך הגוים אל תלמודו ומאותות השמים אל תחתו" (ירמיה י ב). עכ"ל.

להקביל פני שכינה דרך כבוד. המאירי גרס כנראה: מרימר ומר זוטרי "מקפצי" שכתב [עמוד קעז]: הזכירו בכאן על מקצת חכמים שהיו קופצין ומברכין, וכן נהגו רבים עכשיו לעשות שלש קפיצות דרך שמחה וחייבת מצוה.

8. במרגליות הים כתב: שמעתי לפרש ענין "הלכך" זה, לפי שישנן ברכות הנהנין וברכות המצות, ברכות הנהנין מברכים בכל פעם שנהנין, אבל ברכות המצוות מברכים רק בזמנם הקבוע, ברכות הנהנין מברכין בין מיושב בין מעומד, וברכות המצוות רק מעומד. והנה אור הלבנה מהנה בני אדם, ואם נאמר שברכתה מסוג ברכות הנהנין, היו צריכים לברך כל לילה, אבל אחר שאמרו שדי פעם בחודש, נמצא שאין זו ברכת הנהנין רק כברכת המצות, וזהו שאמר אביי "הלכך" נימרינהו מעומד כדין ברכת המצוה. ע"כ.

ובמסכת סופרים [יט י] הובא סדר קידוש לבנה: אין מברכין על הירח אלא במוצאי שבת, כשהוא מבושם, ובכלים נאים, ותולה עיניו כנגדה, ומיישר את רגליו, ומברך, אשר במאמרו ברא שחקים, וברוח פיו כל צבאם, חוק וזמן נתן להם שלא ישנו את תפקידם, פועלי אמת שפעולתם אמת, וללבנה אמר שתתחדש באור יקר ועטרת תפארת לעמוסי בטן, שהם עתידיים להתחדש כמותה, ולפאר ליוצרים על כבוד מלכותו, ברוך אתה יי' מקדש ישראל וראשי חדשים. ואומר שלש פעמים, סימן טוב, סימן טוב, סימן טוב, תיהוי לכל ישראל, ברוך בוראך, ברוך יוצרך, ברוך מקדשך, ורוקד שלש רקידות כנגדה, ואומר שלש פעמים, כשם שאני רוקד כנגדך ואיני נוגע בך, כך אם ירקדו בני אדם כנגדי לא יגעו בי, תפול עליהם אימתה ופחד, ולמפרע, אמן אמן אמן, סלה הללויה. ואומר לחבירו שלש פעמים שלום עליך, וילך לביתו בלב טוב.

9. כן פירש היד רמה: מרימר ומר זוטרא זקנים היו וכבדים ולא היו יכולים לעמוד והיו עבדיהם מוליכים אותם על כתפיהם ומברכין מעומד. אבל הב"ח [לטור או"ח תכנ] פירש: שלא היה עומד כל אחד בפני עצמו ומברך אלא נתחברו יחד כתפיהם להרדי ומברכין יחד שזהו דרך חשיבות להקביל פני השכינה. ומחמת זה כתבו האחרונים שאין מקדשים הלבנה תחת הגג, שאין זה דרך כבוד, [אמנם המהרי"ל כתב כי הטעם כדי שלא יאהיל עליו שום טומאה], אלא יוצאים מתחת הגג לתוך הרחוב כדרך שיוצאים לקבל פני המלך שיוצאים לקראתו. וכן פירש במנורת המאור: שהיו נסמכין ידו של זה על כתיפו של זה וידו של זה על כתיפו של זה — דרך כבוד,

10. עיין בביאור הלכה [שם] שהוכיח מכאן, כי לענין זה סמיכה נחשבת כעמידה, למי שאינו יכול לברך בעמידה. ומה שהביא בחידושי רבי עקיבא איגר בשם תו"ח שאסר לסמוך בשעת הברכה על מקלו, היינו באדם שיכול לעמוד בלא להשען.

ה' מחדש חדשים⁽¹¹⁾.

כדרב יהודה.

אמר ליה רב אשי: האי ברכה זו — נשי דידן נמי מברכי הנשים שלנו גם כן מברכות אותו⁽¹²⁾.

דאמר רב יהודה כך היא נוסח הברכה שאנו אומרים בברכת הלבנה:

ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם, אשר במאמרו ברא שחקים, וברוח פיו כל צבאם,

אלא הברכה שאנו אומרים על הלבנה היא

במאמרו ברא שחקים, שהוא שבח גדול להקב"ה, וזוהי ברכה שיש בה חידוש. ובעיני שמואל [להגאון רבי שמואל אהרן ראבין זצ"ל אבד"ק קארטשין] כתב, כי לפי השל"ה מבואר מדוע נשים אינן מברכות על חידוש הלבנה, אף שבשאר מצוות עשה שהזמן גרמא, אם רצו יכולות לברך אף על פי שפטורות. כי כיון שהנשים גרמו לפגם הלבנה לכך אינן מברכות.

וביאר כי זהו הטעם שנשים פטורות ממצוות עשה שהזמן גרמא, כי כל מצוות עשה התלויות בזמן, תלויות בקביעת החדש על ידי חידוש הלבנה, וכיון שעיקר המצוה היא על ידי חידוש הלבנה וחסרונה, והן היו הגורמות למיעוטה, לכך פטורות, כי אין קטיגור נעשה סניגור.

ולפי זה יישב את הגמרא כאן, כי הנה יש בברכת הלבנה שני ענינים. אחד, על גוף ענין בריאתה שנבראת, וברכה זו אינו מהראוי שיברכו הנשים, כיון שהן גרמו לה להתמעט מערך בריאתה. אבל הענין השני הוא ענין התחדשותה, שהוא סימן על התחדשות ישראל לעתיד לבא, שהם עתידים להתחדש כמותה, ויתוקן גם מיעוט ופגמה של הלבנה כמו שהיתה קודם מיעוטה, הנה ברכה זו גם נשים יכולות לברך ולהתפלל על זה. והנה ברכת "מחדש חדשים", מרמזת על חידושה לעתיד לבא, ומשום כך אמר רבי אשי, כי ברכה זו גם הנשים מברכות, ואין לנו עדיפות עליהן אלא בברכת "אשר במאמרו ברא שחקים" שברכה זו נקבעה על ראשית הבריאה, וברכה זו אין לנשים לברך

11. במדרש רבה [שמות פרשה טו, אות כד]: הוואה את הלבנה היאך צריך לברך בזמן שהיו ישראל מקדשין את החדש, יש מן רבנן אמרין: ברוך מחדש חדשים, ויש מהם אומרים: ברוך מקדש חדשים, ויש מהם אומרים: מקדש ישראל, שאם אין ישראל מקדשים אותו אין אותו קדוש כלום.

12. בשו"ת מהר"ם מרוטנבורג [חלק ד סימן יג] הביא מפרקי דרבי אליעזר וז"ל: בפרקי דרבי אליעזר מסיק שהקב"ה נתן להן לנשים ר"ח על שלא חטאו בעגל ולעתידי לבא הקב"ה מחדשן כעין ר"ח, שנאמר: כי כאשר השמים החדשים והארץ החדשה וגו'. ועוד כתיב: תתחדש כנשר נעוריקי. תדע לך שבכל חדש האישה מתחדשת וטובלת וחוזרת לבעלה והיא חביבה עליו כיום חופתה, כשם שהלבנה מתחדשת בכל חדש והכל מתאווין לראותה.

בשו"ת שבות יעקב [חלק ב סימן יא] כתב, אין מקדשים את הלבנה אלא כשהוא בשמחה, ומטעם זה נשים פטורות ממצוה זו ואין מקיימין אותה כלל, אף על פי שהן מקיימות כל מצוות עשה שהזמן גרמא, ובשל"ה כתב הטעם לפי שהן היו הגרם לפגם הלבנה.

וכן כתב המגן אברהם [בתחילת סימן תכו], והקשה כי מהגמרא כאן משמע קצת שהנשים מברכות, ותיריך, כי אין כוונת הגמרא שהנשים מברכות ברכה זו, אלא כוונת הגמרא שאין בברכה זו שום חידוש, שגם הנשים יודעות לברך שהקב"ה מחדש חדשים, ולכן יש לברך: אשר

דבר על דבר — יבין ליישבם מתוך המשניות הרבות שהוא יודע. אבל אדם שאינו יודע משניות רבות, אפילו אם הוא מפולפל ומחודד ובעל סברא, כיון שלא למד משניות וברייתות הרבה, מהיכך יתגלה לו הסוד.

קרי רב יוסף אנפשיה קרא רב יוסף על עצמו את הפסוק [משלי יד ד]: "ורב תבואות בכח שור" — הרבה תבואות בא על ידי כח השור שחורש בשדה, כלומר, המקבל עליו עול תורה כשור לעול ימצא על ידו תורה הרבה (16).

שנינו במשנה: אם עד אחד אומר: בשתי שעות — בשעה שניה מתחילת היום היה המעשה. ועד אחד אומר: בשעה שלישית מתחילת היום היה המעשה — עדותן קיימת, כי עלול אדם לטעות בשעה אחת, ואין כאן הכחשה.

ואם עד אחד אומר: בשעה שלישית מתחילת היום היה המעשה. ועד אחד אומר: בשעה חמישית מתחילת היום, עדותן בטילה, שאין דרכו של אדם לטעות בשעתיים, והרי הם

חק וזמן נתן להם שלא ישנו את תפקידם — את המצוה שצוית אותם להתנהג בהילוך תקופותיהם. ששים ושמיחים לעשות רצון קונם — כמו שנאמר [תהלים יט ו]: "ישיש כגבור" (13). פועלי אמת שפעולתן אמת (14) — שאינם משנים את סדרם. וללבנה אמר — הקב"ה. שתתחדש — בכל חדש. עטרת תפארת — היא זו. לעמוסי בטן — סימן הוא להם שהן — שאף הן [ישראל] שסופרים להם עתידין להתחדש — בגלותם כמותה (15) ולפאר ליוצרם על שם כבוד מלכותו ברוך אתה ה' מחדש חדשים.

הלכה נוספת שאמר רבי אחא בר חנינא בשם רבי יוחנן:

כתוב [משלי כד ו]: "כי בתחבלות תעשה לך מלחמה".

אמר רבי אחא בר חנינא אמר רבי אסי אמר רבי יוחנן: במי אתה מוצא מלחמתה של תורה שיכול להורות בה, ולעמוד על בוריה ועל עיקרה — רק במי שיש בידו חבילות של משנה, שאם יצטרך להסבר בלימודו, ילמדנו מתוך משנה אחרת, או אם יקשה לו

כמו שכתב השל"ה.

13. בגליון הש"ס לשו"ת מהר"י ברונא [סי' יד] כתב, שלפעמים רצון הבורא לשנות את המזלות בשביל ישראל, כגון: שמש גבועון דום וירח בעמק אילון. וזהו שאנו אומרים: "חוק וזמן נתן להם שלא ישנו את תפקידם" אבל "ששים ושמיחים" הם "לעשות רצון קונם" בשינוי הטבע.

14. התוס' הביא, כי יש שגורסים: "פועל אמת שפעולתו אמת" בלשון יחיד, והכוונה על

הקב"ה, שבאמת ובידין מיעט את הלבנה, וזהו שאומר אחר כך, וללבנה אמר הקב"ה שתתחדש.

15. כמו שמובא בפרקי דרבי אליעזר [תחילת פרק נ]: רבן גמליאל אומר: כמו שראשי חדשים מתחדשים ומתקדשים בעולם הזה כך יהיו ישראל מתחדשים ומתקדשים לעולם הבא, שנאמר: דבר אל כל עדת בני ישראל ואמרת אליהם קדושים תהיו כי קדוש אני ה'.

16. מצודת דוד שם.

מכחישים זה את זה. רבי יהודה אומר: עדותן קיימת, כי אף בשעתיים עלול אדם לטעות.

אמר רב שימי בר אשי: לא שנו במשנה אלא שעות, שבוה נחלקו בכמה שעות אדם טועה, אבל אם אחד מן העדים אומר קודם הנץ החמה היה המעשה, ואחד מן העדים אומר לאחר הנץ החמה היה המעשה — עדותן בטילה לדעת כולם. כי הנץ החמה סימן מובהק הוא, ואין טועים בזמן הנץ החמה שאז השמש זורחת.

והוינן בה: **פשיטא** שכך הדין, ומה הוצרך רב שימי לאומרו.

אלא יש לומר כי כך אמר רב שימי בר אשי: אם אחד מן העדים אומר קודם הנץ אירע המעשה, ואחד מן העדים אומר בתוך הנץ — בתחילת הנץ אירע המעשה — עדותן בטלה.

ומקשינן: **הא נמי פשיטא** שאין העדים טועים בכך בין קודם הנץ לבין אחר שהתחילה השמש לזרוח, וודאי הם מכחישים זה את זה ועדותם בטלה.

ומשנינן: **מהו דתימא** היינו חושבים לומר כי אין זו הכחשה, שבאמת היה המעשה קודם הנץ, **הא** ומה שאמר העד השני, שהמעשה אירע בתחילה הנץ החמה, **כי בגילויא קאי**, היה זה בזמן שהחמה עמדה להתגלות, ועוד לא נראה גוף גלגל החמה, **וזחרורי בעלמא הוא דחזא**, וזו קרני החמה הוא ראה, וטעה וסבר שכבר התחיל הנץ.

לזה **קא משמע לך**, השמיענו רב שימי, כי איש אינו עשוי לטעות בכך.

שנינו במשנה: **ואחר כך מכניסין כו' אם** אמר אחד מן התלמידים: יש לי ללמד עליו זכות מעלין אותו למקום מושב הדיינים, ומושיבין אותו ביניהם, ולא היה אותו תלמיד יורד משם כל היום כולו.

והוינן בה: וכי רק אותו היום היה יושב עם הדיינים לדון עמהם — **ותו לא? והתניא** בכרייתא: **אם יש ממש בדבריו — לא היה יורד משם לעולם, ואם אין ממש בדבריו — אין יורד כל היום כולו, כדי שלא תהא עלייתו ירידה לו** — שאם יורידו אותו באותו יום לעיני כולם, הוא יתבייש.

אמר אביי: תרגומה תפרש את דברי המשנה **אאם אין ממש בדבריו**, שאז אין מורידים אותו באותו יום, ואילו למחרת אינו יושב עם הדיינים לדון.

אבל אם יש ממש בדבריו, אינו יורד משם לעולם.

שנינו במשנה: **מצאו לו זכות אם מצאו** הדיינים שהנידון זכאי, פטרוהו בו ביום. ואם לא מצאו לו זכות, דוחים את גמר הדין למחר. כמו ששנינו לעיל [לב א]: "דיני נפשות — גומרין בו ביום לזכות, וביום שלאחריו לחובה". כיון שהעבירו את הדין למחר, מיד היו הדיינים מתכנסים שניים שניים או יותר, כדי לעיין בדינו, והיו ממעטין ממאכל, ולא היו שותין יין כל אותו היום שנשאו ונתנו בדינו.

והוינן בה: **יין מאי טעמא** מדוע לא היו שותים כל אותו היום? **אמר רבי אחא בר חנינא: אמר קרא:** [משלי לא ד] "ולרוזנים אי שכר" — כלומר העופקין ברוז של עולם

אל ישתכרו¹⁷.)

שנינו במשנה: היו שלשים וששה מחייבין ושלשים וחמשה מזכין, שאין כאן אלא רוב של אחד לחובה, דנין אלו כנגד אלו, מתווכחים הדיינים ביניהם, עד שיראה – עד שאחד המחייבים ישוכנע ויצטרף למזכים, ויוכרע הדין ברוב של אחד לזכותו של הנידון.

לא ראו, אם אף אחד מן הדיינים לא השתכנע לשנות דעתו, והרי הם ממשיכים להחזיק בדעתם מואי?

אמר רבי אחא: פוטרין אותו את הנידון, כי אין רוב להכריע את הדין.

וכן אמר רבי יוחנן: פוטרין אותו.

אמר ליה רב פפא לאביי: וליפטריה מעיקרא! מדוע אנו מאחרים לפוטרו עד שידונו הדיינים וישתכנע אחד מן הדיינים לשנות את דעתו, הרי אפשר לפוטרו מיד אחרי שהוסיפו דיינים עד שבעים ואחד, ונחלקו ביניהם, ואין לחכות עד שישתכנע אחד הדיינים לשנות דעתו, כי אפשר שיחזור בו אחד הדיינים לחובה, ואין מחזרים אחר חובה.

אמר ליה: הכי אמר רבי יוחנן: הטעם שאנו מאחרים לפוטרו עד שידונו הדיינים וישתכנע אחד מן הדיינים לשנות את דעתו, כי אנו מחזרים אחר פסק דין, כדי שלא יצאו מבית דין מעורבבין, שגנאי הוא לבית דין שיצאו במחלוקת ואינם יודעים לגמור את הדין.

איכא דאמרי יש אומרים, כי הדברים נאמרו באופן אחר: אמר ליה רב פפא לאביי: ולמה לי יוסיפו מדוע כשהדיינים חלוקים בדעותיהם ואין רוב להכריע הדין מוסיפים עוד שני דיינים.

מדוע לא אומרים כי מיד ידונו הדיינים אלו כנגד אלו, ואם אחד מהדיינים השתכנע מדברי הדיינים החולקים הרי טוב, ואם אף אחד לא השתכנע ליפטריה יפטרו את הנידון מבי דינא קמא בתחילה ולא יוסיפו עוד דיינים לדון בו.

אמר ליה: רבי יוסי קאי בוותך אני סובר כמון, שכך כתוב בברייתא דתניא: רבי יוסי אומר: כשב שאין מוסיפין על בית דין של שבעים ואחד, כך אין מוסיפין על בית דין של עשרים ושלושה.

הזכאי, וסיים הב"ח, שכך אנו נוקטים, שאסור לדון דיני ממונות אפילו אינו שיכור אלא שתוי בלבד, ודלא כדברי התוספות. והביא שכן פסק רבינו יונה בספר היראה.

כנסת הגדולה [ח"מ סי' ז' בהגותו לבית יוסף אות ג] יישב את דעת התוספות, שסוברים, כי אף שמוכה במדרש שגם דיני ממונות אסור לדון כשהוא שתוי, מכל מקום הגמרא שלנו חולקת על זה, שהגמרא נקטה לשון "אל יורה",

17. בתוספות כתבו: העוסקים ברוז של עולם היינו דיני נפשות, אבל לא דיני ממונות, ומה שאמרו שתוי אל יורה, היינו הוראה של איסור והיתר.

אבל בשו"ת ב"ח [ישנות סימן מא] הביא כי במדרש רבה [במדבר י ד] משמע שלא כדברי התוספות, ולא רק דיני נפשות אסור לדון כשהוא שתוי, אלא גם דיני ממונות יש איסור לדון כשהוא שתוי שמא יזכה את החייב ויחייב את

תנו רבנן בברייתא: אומר הדיין בדיני ממונות נזדקן הדין, ואין אומר בדיני נפשות נזדקן הדין.

ומבארין: מאי נזדקן הדין? אילימא אם נאמר כי פירושו: קש דינא הדין עמוק וקשה וצריך להמתין ולהתיישב בו⁽¹⁸⁾.

אם כן: איפכא מיבעיא ליה! היה צריך להפוך את ההלכה, כי בדיני נפשות צריך לעיין יותר, וודאי שיכול הדיין לומר בדיני נפשות שהדין קשה וצריך להמתין ולעיין בו.

אמר רב הונא בר מנחם משמיה דרב אחא בריה דרב איקא: איפוך, יש להפוך את דברי הברייתא, שבדיני נפשות יכול לומר הדיין כי הדין קשה וצריך להמתין ולעיין בו, ואילו בדיני ממונות אינו יכול להמתין עם הדין.

רב אשי אמר: לעולם לא תיפוך את דברי הברייתא, ומאי פירוש נזדקן הדין — חכם דינא, יפה העמדנו את הדין על בוריו, ואין אנו צריכים להפך ולדקדק בו.

ובזה אמרה הברייתא כי בדיני נפשות אין אומרים כן, אלא אף משגמרו את הדין, אם אחד הדיינים מדקדק ומוצא לו זכות, מחזירים את הדין.

מיתבי להקשות על דברי המפרש כי נזדקן הדין הכוונה, שהדין עמוק וקשה, ששנינו:

גדול שבדיינין אומר נזדקן הדין.

אי אמרת בשלמא כי הכוונה חכם דינא — היינו דאמר גדול, מובן מדוע דווקא הגדול אומר, שהעמידו את הדין על בוריו.

אלא אי אמרת כי הכוונה קש דינא קשה הדין ועמוק — קשה מדוע דווקא גדול הדיינים אומר כן, וכי לא סגי' דלא אמר גדול? הרי בסופי הוא דקא מיכסיף נפשיה בושה היא לו שהדין קשה ואינו יודע להכריע בו, ומדוע דווקא הוא צריך לומר זאת?

ומתרצינן: אין, אכן בושה היא לו, ומשום כך אומרו גדול הדיינים, כי אינו דומה מתבייש מעצמו למתבייש מאחרים, ועדיף לו לבייש את עצמו, מאשר שדיין אחר יאמר: קש דינא. ויתבייש מאחרים.

איכא דאמרי יש אומרים שהקושיה מהברייתא היא על דברי המפרש כי נזדקן הדין הכוונה, שהעמידו את הדין על בוריו:

אי אמרת בשלמא כי הכוונה קש דינא קשה הדין ועמוק — היינו מובן מדוע דווקא גדול הדיינים אומר כן, משום דאינו דומה מתבייש מעצמו למתבייש מאחרים, ועדיף לו לבייש את עצמו, מאשר שדיין אחר יאמר: קש דינא. ויתבייש מאחרים.

אלא אי אמרת כי הכוונה חכם דינא —

וכיון שהגמרא חולקת על המדרש, סוברים התוספות כי אנו נוקטים כדברי הגמרא.

18. כך פירש רש"י, אבל תוס' פירשו, שאין יכולת לעמוד עליו כלל אפילו למחר, ולכך אין

להמתין אלא נפטור אותו מיד. וביאר החכמת מנחה, כי התוס' לא רצו לפרש כרש"י, כי היה פשוט להם שאם הדיינים מסופקים בדין ואפשר שיתברר להם הדין בהמתנה, ודאי צריכים להמתין אף בדיני ממונות.

קשה, וכי גדול אשבוחי משבחה נפשיה מהלל
את עצמו, שהעמיד את הדין על בוריו, ואין
לו יותר מה לעיין בדין?

והכתוב [משלי כז ב]: "יהללך זר ולא פיך!"

ומתרגימן: שאני מילתא דבי דינא, שונה
דבר זה שאינו אומר בשם עצמו אלא הוא
דבר בית הדין, דאגדול רמנא, שעל גדול
הדיינים מוטל לאומרו.

כמו ששנינו כי גדול הדיינים אומר את דברי
בית הדין, כדתנן: גמרו את הדבר, לאחר

שגמרו הדיינים את המשא ומתן ביניהם
ופסקו את הדין ברוב דעות, היו מכניסין
אותן את בעלי הדין, שכן תחילה היו
מוציאין אותם מבית הדין לאחר שהשמיעו
טענותיהם, ולא היו נותנים לשום אדם
להמצא יחד עם הדיינים בשעה שהיו
נושאים ונותנים ביניהם, ולאחר שפסקו את
הדין היו מכניסים את בעלי הדין, כדי
להודיעם את פסק הדין.

גדול שבדיינין אומר לנתבע: איש פלוני
אתה זכאי או איש פלוני אתה חייב וכך
נגמר הדין.

הדרן עלך היו בודקין